

Társadalmi Szemle, 1991. 10.sz. 73-82. old.

Hullámzó pártharcok – tartós erőviszonyok

Politikai hétköznapi Görögországban

Fokasz Nikosz

Az ezredesek diktatúrájának bukását követően született meg Görögországban a parlamentáris kormányzás mai rendszere s vele együtt a mai politikai pártstruktúra, nagyjából egy időben a spanyol és portugál demokrácia létrejöttével. Nem egyszerűen a katonai diktatúrához képest volt újrakezdés, hanem a görög parlamenti kormányzás megelőző rendszeréhez képest is. Számos új, köztük meghatározó jelentőségű párt jött létre. Ekkor alakult a kormányzati hatalmat azóta felváltva gyakorló konzervatív Új Demokrácia és a Pánhellén Szocialista Mozgalom (Paszok), s lényegében új szereplőnek tekinthető az 1947-ben törvények kívül helyezett s csak ekkor legalizált Görög Kommunista Párt is.

A régi és az új pártok súlyát, szerepét 1974 novemberében parlamenti választás, az államforma kérdését pedig népszavazás döntötte el. A monarchia megszűntével és a hadseregnek a kaszárnyákba való visszavonulásával a második világháború utáni görög parlamentarizmus két legbefolyásosabb szereplője tűnt el a politikai porondjáról.

Botránnyok szkillái és kharübdisei között

A parlamentáris kormányzás 1974 után kibontakozó s 1975-ben új alkotmánnyal intézményesített rendszere minden korábbinál megbízhatóbban, konszolidáltabban működött Görögországban. Ezért sokan úgy vélték, hogy 1974-ben nemcsak egy hétéves katonai diktatúra ért véget, hanem a görög parlamentarizmus korábbi, több évtizedes, politikai viharokkal és intézményi válságokkal terhelt időszakai is. Tévedtek. Az új, sorrendben immár a negyedik Görög Köztársaság 1988 őszén hosszan tartó, mély válságban került. Az 1985-ös parlamenti választásokon a parlamentbe bejutott három nagy párt, az annak idején győztes Paszok, a konzervatív Új Demokrácia, valamint a Görög Kommunista Párt között egykor tartósan ígérkező egyensúly 1988-1989 fordulóján megbilleneni látszott.

A közvetlen kiváltó okok mindenekelőtt a Paszok-kormányt 1988 végére az összeomlás határáig juttató, példátlan botránnyorozatban keresendők. A kormány eltussoló manőverei ellenére ugyanis 1988 nyárutóján napvilágra kerültek a Kréti Bankban elkövezt milliárdos sikkasztás első részletei. A Koszkozász-botránnyként ismertté vált eset az ősz folyamán szinte hetenként újabb részletekkel, olykor krimibe illő jelenetekkel gyarapodott. Az ügy kapcsán miniszterek, kormánytisztviselők keveredtek gyanúba, sőt a miniszterelnök legszűkebb környezetének tagjai s általuk maga Andreasz Papandreu miniszterelnök is. A sajtót elárasztó riportok leleplezéseiben csakúgy röpködtek a kormánypártok megvesztegetésére szánt milliók, az első oldalas szalagcímek a kormány büntetőjogi felelőségét harsogták, az ügy főszereplője, a Kréti Bank szabadlábos védekező elnöke, G. Koszkozász pedig megszökött az országból.

A kezdeti döbbsent csendet előbb hitetlenkedés, majd zajos felháborodás követte. Általános volt a meggyőződés, hogy a bankárt maga a kormány szökette meg, így tüntetve el az ügy egyre kínosabbá vált koronatanúját. E vád olyan súlyos volt, hogy a belügyminiszter lemondásra kényszerült. Védekezésül, csak hogy a szökésben való részvétel gyanúját elháríthassa magától, inkább még azt is elismerte, hogy a gyanúsított megfigyelésére, mozgásának ellenőrzésére, törvénytelen eszközök alkalmazását is elrendelte.

A kormány hitelét helyreállítani már nem lehetett. Az ügyben érintett állami tisztviselők szavahihetőségét tovább csökkentette, hogy a szökevényt nem a görög hatóságok, nem is az

általuk késve riasztott Interpol, hanem görög újságírók fedezték fel hetekkel később Braziliában, s ugyanők érték el a továbbmenekülő bankár letartóztatását Bostonban. A kiadatási eljárás több mint két évig tartott, Koszktász csak 1911 júniusában tért vissza Görögországba. Időközben a botrány által kavart indulatok hevessége jelentősen mérséklődött, s a kezdetben még szenzációszámba menő, Amerikából küldözgetett koszktászi börtöninterjúk is megszokott hétköznapi sajtóműfajjá szürkültek.

Ezzel persze a kormányzat korántsem jutott túl a nehezén. A Koszktász-botrányhoz ugyanis 1989 tavaszára telefonlehallgatási, fegyvervásárlási s egy úgynevezett kukorica eladási botrány is társult. Nyilvánvaló, hogy az esetek kapcsán a Paszok hatalomgyakorlásának egésze, ezen belül pedig különös hangsúllyal Andreasz Papandreu kormányfői és pártvezéri szerepe került az összpontosított támadások keresztútjába.

Kényelmes parlamenti többség – egyeduralkodó kormányfő

Tudnivaló, hogy a második világháború óta Andreasz Papandreun kívül egyetlen görög politikusnak sem sikerült nyolc éven át folyamatosan megőriznie a miniszterelnöki posztot. Ez persze nem csak az ő politikusi érdeme: nagyrészt az 1974 után létrehozott politikai intézményrendszer stabilitásának eredménye. A kormányfői stabilitás mellett azonban meglepő sűrűséggel átlag havonta következett be kormányátalakítás. Egy mindvégig kényelmes és megbízható parlamenti többségre támaszkodó kormány esetében ez az átalakítási láz csakis egyetlen célt, a kormányfő hatalmának megerősítését szolgálhatta. A kormányátalakítások során többnyire a legkonceptiózusabb, legönállóbb s éppen ezért esetenként még a pártvezérrel is összekülönböző politikusok távoztak a kormányból.

A minisztertanács így lassan megszűnt testületként funkcionálni, tagjai a kormányfő akaratától függő, önállótlán bábokká lettek. (Akadt miniszter, aki a televízióból értesült saját államtitkárának kinevezéséről.) A párt parlamenti frakciója a pártelnököt mindenben kiszolgáló szavazógépezetté változott, az 1985-ben keresztülvitt alkotmánymódosítás pedig a köztársasági elnök szabályozó, ellenőrző jogkörét kurtította meg. Ettől kezdve Papandreu szűk udvartartásra támaszkodó parlamentáris egyeduralkodóként kormányozhatott. Az állandó mozgásban lévő, félévenként posztokat cserélő miniszterek is csak háttérdíszletként szolgáltak az egyedüli fixpont, a változásokat magasból vezénylő, kormánya, sőt pártja felett álló karizmatikus népvezér jelentőségének kiemeléséhez.

Nem kétséges, Papandreu a nyolcvanas évek Görögországának legnagyobb formátumú politikusa. Rendkívül nagy szerepet játszott abban személyesen is, hogy az 1974-ben a szavazatokból még csak 13%-t szerző s a centrumon belül is csak másodhegedűs Paszokból 1981-re az ország legerősebb pártja lett. Jó érzékkel ragadta meg a nagyon kedvező pillanatot. Az ellentábor nagy képességű vezetője, Konsztantinosz Karmanlisz, nemzetvezetői pózban tetszelegve ugyan, de lassan, önszántából kihátrált a napi politikából. Az általa alapított Új Demokrácia éllén álló utódainak nem volt Papandreuhoz hasonló személyes kisugárzásuk. Mindennél többet mond erről, hogy közszereplései során még Konsztantinosz Mitszotakisz is, akit 1984-ben az Új Demokrácia elnökének választottak meg, s aki három évtizede Papandreu kérlelhetetlen vetélytársa, nagy riválisa volt, a szocialista pártvezér által teremtett figurát utánozta.

Az országnak a hetvenes évek végére egyébként is kezdett elege lenni a jobboldal több évtizedes, lényegében megszakítás nélküli uralmából. Rendkívül fogékonyak lettek az emberek, a választók a változás iránt, még akkor is, ha az leginkább a NATO-ból és a Közös Piacból való kilépés ígérétében, valamint a termelőeszközök társadalmisításának üres jelszavaiban öltött testet.

Ez a lendület, kiegészülve a jóléti állam számos intézményének Görögországban korábban ismeretlen mértékű elterjedésével, 1985-ben győzelemre segítette a Paszokot. Ezt követően

azonban hamar kiderült: a társadalombiztosítás kiterjesztése, a parasztok nyugdíjának jelentős emelése, a reggelente ingyenes athéni tömegközlekedés vagy az automatikus bérindexálás bevezetése jelentős gesztusok ugyan, de túl nagy teher a gazdaságnak. Feltehetően ekkor, a népszerűtlen megszorító intézkedések közepedte s az egyre szaporodó beváltatlan ígéreték ellensúlyozására kezdett a Paszok igazán intenzív kapcsolatokat, hídfőállásokat kiépíteni a vállalkozók egy feltörekvő, új nemzedékének körében. Koszkozász ezek egyik legdinamikusabb és legismertebb képviselőjének számított, akinek különös érdeklődése a sajtó s általában a tömegkommunikáció intézményei iránt a véleményformálás új eszközeit adhatta volna kormánypárt kezébe.

Nem így történt: 1989 elejére egyre többen vélték úgy, hogy Papandreu esetében a szocialista védjegy gátlástalan, pökhendi hatalomgyakorlást s egyfajta vezérközpontú, „harmadikvilágos” populizmust takar, amely Görögországot súlyos erkölcsi és politikai válságba sodorta. Dicsősége jelentősen megkopott, tovább fokozva ezzel botrány súlytotta pártja általános hanyatlását.

Kétségtelen, a Paszok válsága még a botrányokon edződött görög belpolitikai életben is példátlan méretűnek számított. Mindebből azonban senki sem következtetett párt által nyolc éven át kizárólagosan képviselt politikai tábor, a centrum hanyatlására. A Paszok összeomolhat, netán meg is szűnhet, a centrum azonban marad, legfeljebb más politikai képviselőt talál magának. Jelöltek bőséggel vannak. Legalább féltucatnyi csak azoknak a pártoknak a száma, amelyeket a Paszok renegátjai, az Andreasz Papandreuval összekülönböző országos hírű politikusok, exminiszterek hoztak létre. Ezek a törpe pártok általában együttesen sem érik el a szavazatok fél százalékát, magukat mégis magabiztosan a Paszokkal szemben egyedül üdvözítő alternatívaként hirdetik.

Baloldali egység, Paszok-válság és a jóslatok

Más a helyzet a baloldal esetében. A szovjet vonalhoz hagyományosan, a legutóbbi időkig engedelmesen igazodó Görög Kommunista Párt számára már a gorbacsovi peresztrojka és glasznosztj is zavarba ejtő kihívás volt. A kelet-európai változások pedig már kezdeti tétova szakaszukban is alapvető hivatkozási alapjától, referenciamodelljétől látszottak megfosztani ezt a politikai tábort. lassan értette meg a GKP-t vezető régi gárda, hogy lépnie kell. E lépéskényszer erősödése sajátosan egybeesett a Paszok 1988 őszi mélyrepülésével. Arra lehetett számítani, hogy a kormánypárt várhatóan katasztrófális összeomlása olyan űrt hagy maga után, amelyet egy magújult, a centrum irányába nyitó baloldal tud majd betölteni.

E kényszer és lehetőség együtt játszott szerepet abban, hogy hosszas tárgyalások után, 1988 decemberében aláírták a GKP, valamint az eredetileg eurokommunista színezetű, ámde a kommunizmustól már nevében is megszabadult Görög Baloldal nevű párt hosszú távú együttműködési megállapodását. AZ alku külön érdekessége, hogy ezzel hosszú ideje szembenálló vetélytársak kötöttek békét egymással. Ez az együttműködés alig néhány héttel később a Baloldal és Haladás Szövetsége (a továbbiakban Szövetség) nevű új politikai formáció magalakulásához vezetett. A Szövetség deklaráltan legfontosabb törekvése az volt, hogy a kilencvenes évekre reális baloldali kormányzati alternatívát kínálva megtörje a centrum és a jobboldal váltógazdálkodását Görögországban.

A baloldali és balközép erők az összefogás érdekében kapcsolatba léptek a nem kommunista baloldal valamennyi jelentős képviselőjével, továbbá együttműködést ajánlottak a Paszokból az idők folyamán kilépett vagy kizárt országos hírű politikus többsége számára. A kezdeményezésnek kivételes jó sajtója s a érintettek körét messze meghaladó visszhangja volt. A Paszok egykori belső köréhez tartozó egyes politikusok kissé kényszeredett reagálása mellett az Új Demokrácia rendkívül szívélyes üdvözlete érdemel külön említést.

A gesztus persze korántsem volt önzetlen. Jobboldali berkekben arra számítottak, hogy a közelgő választásokon az új formáció éppen legfőbb vetélytársuktól, a Paszoktól hódíthat majd el jelentős számú szavazatot. Egyébként is az Új Demokrácia bizonyult a leginkább kampányra orientált pártnak. Nem mintha a többiek nem készültek volna teljes erőbedobással! A Paszok azonban elsősorban saját megtisztulásával, a baloldal egy új szervezete felépítésével, következésképpen mindkettő egy új pártarculat kialakításával küszködött. Csak az Új Demokráciának adatott meg, hogy minden idegszálával a „százalékokra” koncentrálhasson. Látható előnye volt a többiekkel szemben, hogy ezt a pártot ekkor nem megcsinálni, csupán eladni kellett.

Számára ugyanis az 1981-es év volt a mélypont. Befolyása attól fogva választásról választásra folyamatosan növekedett, s 1989-ben joggal érezhette úgy, hogy végre elérkezett a nagy pillanat, amikor a megtépzott tekintélyű Paszoktól könnyűszerrel visszaszerezheti a kormányzati hatalmat. Nyilatkozataiban éppen ezért elsősorban a választások várható kimenetelével foglalkozott. Saját esélyeit bizakodóan, sőt optimistán ítélte meg, s a parlamenti abszolút többség elérését nemcsak bizonyosnak, de az ország szempontjából egyértelműen kívánatosnak is tekintette. Általában azt a benyomást keltette, hogy a mély gazdasági, politikai, intézményi válságba sodródott nemzetnek az Új Demokrácia megváltó erejű programjára van szüksége, s ő teljes egészében készen áll a kormányzati felelőséggel való vállalására.

A Paszok válsága páratlan lehetőséget teremtett az ellenzék számára: 1989 elején már mindenki biztosra vette, hogy a kormány nem sokáig tud ellenállni a megbuktatására törekvő ellenzék együttes támadásának. Úgy tűnt a „dupla vagy semmi” tétéje által fűtött baloldal, valamint a hatalmat karnyújtásnyira érő jobboldal kettős nyomása alatt előbb-utóbb összeroppan.

Politikai elemzők ennek jeleként értékelték, hogy március végén, tehát alig három hónappal a végül is 1989. június 18-ra kitűzött választások előtt, a közvéleménykutatások tanúsága szerint az ilyenkor szokásos 10-15 százalékkal szemben ezúttal a megkérdezettek 40(!) százaléka nem döntött még arról melyik pártra adja majd szavazatát. A választók ekkora elbizonytalanodását csakis a Paszok korábbi szavazóinak elpártolása okozhatta. A szemleírók többsége azonban a helyzetet átmenetinek tekintette; úgy értékelték, hogy ezt az első fázist követően az ingadozó szavazótábor hamarosan eljut a Paszokkal való teljes szakítás gondolatáig, s tartósan majd más pártok támogatója lesz.

Igaz, élesebb szemű megfigyelők májuk közepén már a Paszok különös életképességéről s az említett folyamat részleges visszafordulásáról cikkeztek. Az újabb közvéleménykutatások a szocialisták számára nagyobb, 35 százalékos eredményt prognosztizáltak. A bizonytalanok változatlanul igen magas, 16 százalékos aránya miatt azonban a helyzet továbbra is rendkívül képlékeny volt, a pártok közti erőviszonyok szembetűnő átrendeződése pedig az utolsó pillanatig reális lehetőség maradt.

Készülnek a lehetséges forgatókönyvek ...

Az ezredesek bukása óta eltelt időszak valamennyi választását bemutató táblázatból azonban világosan kiderül, hogy 1989. június 18-án a várakozásokkal ellentétben semmiféle politikai fölcsumlás nem történt.

Parlamenti választási eredmények (százalékban)					
	1974	1977	1981	1985	1989
Új Demokrácia	54,37	41,84	35,86	40,84	44,25
Paszok	13,18	25,34	48,06	45,82	39,15
Baloldal	9,47	12,08	12,29	11,73	13,12

Az Új Demokrácia nyert ugyan, de az általa elkönyvelt 3,41 százalékos szavazatnyereség elmaradt az 1985-ben elért 5 százalékos növekedés mögött. A Paszok viszonylag sokat, csaknem 7 százalékot veszített, összeomlásáról azonban semmiképpen sem beszélhetünk. Ha figyelembe vesszük, hogy az Új Demokrácia 1977-ben, illetve 1981-ben mindenféle botrány nélkül is először több mint 12 százalékot, majd további 6 százalékot veszített választási befolyásából, akkor a Paszok esetében sokkal inkább szavazótábora makacs ragaszkodásán, semmint csökkenésén kell csodálkoznunk. Az élen egyszerű helycsere zajlott, miközben a harmadik főszereplő, a baloldal lényegében maradt a korábbi szinteken. A választások legfőbb meglepetése tehát, hogy a szavazatarányokban tulajdonképpen semmi rendkívüli nem történt.

Mégis, e választások következtében a görög politikai rendszerben olyan zavar támadt, amelyet csak egy év múltán és csak további két parlamenti választás árán volt képes kiheverni. Az ok mindenekelőtt a Paszok által kimunkált s a parlamenttel az év elején elfogadtatott új választási rendszer volt. Görögországban ugyanis több mint három évtizeden keresztül olyan – súlyozottan arányosnak nevezett – választási rendszerek voltak érvényben, amelyek a mandátumok elosztásában a két legnagyobb s különösen a győztes pártnak kedveztek. A Paszok vezetősége azonban látva, hogy a választások megnyerésére nincs semmi esélye, ezúttal olyan választási rendszert dolgozott ki, amelyben a győztes párt kedvezményeit jelentősen csökkentették. E módosítások következtében az Új Demokrácia, amely a régi választási rendszerben a mostani szavazatarány mellett legalább 1555 mandátumot szerzett volna, az új szabályok miatt csupán 145 képviselői hely birtokába jutott. Tekintettel arra, hogy a görög parlament 300 főből áll, mindez nem kevesebbet jelentett, mint hogy a konzervatívoknak a győzelem mellé a parlamenti abszolút többséget már nem sikerült megszerezniük.

A parlamenti mandátumok száma					
	1974	1977	1981	1985	1989
Új Demokrácia	219	172	115	126	145
Paszok	13	93	172	161	125
Baloldal	8	13	13	13	28

Másutt a tény említést sem érdemelne, Görögországban azonban az elmúlt évtizedek intézményesült tradíciója miatt különös hangsúlyt kapott. Utoljára ugyanis 1963-ban fordult elő, s akkor is csak három hónapig tartott, hogy nem akadt párt, amely a választásokon a mandátumok többségét megszerezte volna. Az ilyenkor Európa-szerte alkalmazott kézenfekvő megoldásra, a koalíciós kormányzásra 1952-ta nem volt példa Görögországban. Az egypárti kormányzás hosszú ideje alatt nehezen feledhető reflexek alakultak ki, miközben más készségek és képességek lassanként kihunytak. Ezzel magyarázható, az a kissé zavart tanácstalanság, amellyel a pártok a számukra meglehetősen szokatlan helyzet lehetséges forgatókönyveit próbálgatták.

A régi reflexek továbbélésére utal, hogy Konsztantinosz Mitszotakis, a győztes ám csak relatív többséget szerző párt elnöke a választások másnapján kormányfői megbízatásra számított, holott az alkotmány erre csak egyértelmű parlamenti többség birtokában ad lehetőséget. Az Új Demokrácia vezére később is inkább saját pártja kisebbségi kormányzásához próbált támogatókat szerezni, semmint a koalíciós kormányzás módozatait felkutatni.

Ennek lehetőségét először a vesztes és ezért eleve szűkebb mozgástérrel rendelkező szocialisták vetették fel. A választások eredményét a „haladó erők” győzelmeként értékelve – ezt a baloldallal együttesen birtokol 153 mandátumra alapozták – nagyvonalú együttműködési

ajánlatott tettek a baloldalnak. A Szövetség azonban vonakodott elfogadni ezt a javaslatot, mindenekelőtt azért, mert nem vállalhatta a botránysújtotta Paszok ilyen módon történő politikai tisztára mosásának felelőségét.

A balközép kormányzás esélyei ezért rendkívül csekélyek voltak, a jobbközép nagykolíció gondolata pedig komoly formában még csak fel sem merült. Általános volt a meggyőződés, hogy Andreasz Papandreu és Konsztantinosz Mitsotakis személyes rossz viszonya önmagában is bőven elegendő a Paszok és az Új Demokrácia mindenfajta együttműködésének megakadályozására. Kapcsolatukat messzemenően jellemzi, hogy miközben az ország sorsáért leginkább felelős két legnagyobb pártot vezették, érdemi eszmecserét 1987 márciusától 1989 januárjáig nem folytattak. A görög sajtóban mindennapos publicisztikai közhely, hogy kettejük vetélkedése 1965 óta a görög politikai közélet állandósult eleme.

Egy hosszú pártviadal történetéből

A hatvanas évek közepéig mindketten ugyanannak a pártnak, a Georgiosz Papandreu által vezetett Centrum Uniónak a tagjai, s a már 70 év feletti pártvezér legesélyesebb, következésképpen egymásra leginkább féltékeny utódjelöltjei voltak. Ebben persze nincs semmi rendkívüli. Utódlási harcuk azonban a második világháború utáni görög parlamentarizmus egyik legsúlyosabb válságával fonódott össze, s ennek következtében a politikai közgondolkodásban máig élő, mély nyomokat hagyó pártviadallá változott.

Az 1965 nyarán végighúzódó válság lényege, hogy a jobboldal 12 éves országglása után alig másfél éve kormányra jutott Centrumot ismét kiszorították a hatalomból. Az alkotmányjogi és politikai szempontból távolról sem kikezdetlen akció sikeréhez döntő módon járult hozzá az a mintegy 30 centumpárti képviselő, aki kivált a Centrum Unióból, s ezzel megfosztotta Georgiosz Papandreut addigi biztos parlamenti többségétől. Ez, a görög politikai életben korántsem szokatlan lépés – a megelőző évek kiélezett politikai küzdelmei és a Centrum növekvő táborának felfokozott várakozásai következtében – ezúttal óriási vihart kavart. A Centrum Uniót 1964 februárjában diadalmas választási győzelemre segítő tömegek 1965 nyarán becsapva érezték magukat. Tüntetések, halálos áldozatokkal járó utcai összecsapások, politikai demonstrációnak minősülő temetések mélyítették tovább a jobboldal és a centrum évtizedes ellentétét.

Ezekben a küzdelmekben a Paszok és az Új Demokrácia mai vezetőjének egyaránt döntő szerep jutott. A Centrum Unióból kilépő csoport vezéregyénisége, s a máig is csak "pártütésként" emlegetett akció egyik szellemi atyja, legfőbb szervezője ugyanis Konsztantinosz Mitsotakis volt, a velük szemben álló politikai tábor legradikálisabb szárnyának vezetője pedig Andreasz Papandreu.

Az 1965 hosszú, forró nyarán keletkezett szembenállásuk s azóta is tartó vetélkedésük valósággal szerves tartozéka, része lett politikai profiljuknak, arcképüknek. Ebben, nem pedig a politikában egyébként is könnyen feledhető személyes ellenszenvben kell kormányzási együttműködésük igazi akadályát keresnünk.

Ugyanez mondható el pártjaik viszonyáról is: 1974-ben kezdődött versengésük, szembenállásuk – hosszú évtizedek tudatosan felvállalt tradíciója következtében – öndefiníciójuk lényegi elemévé vált. A múltnak ennyiben definíciós ereje van, s ez a Paszok és az Új Demokrácia esetében koalíciós együttműködésük útjában állt. Annál is inkább, mivel a kényszer ezúttal nem is volt elég erős. A közelmúlt mint a lehetséges, bevált s ezért követhető viselkedésminták tárháza más kiutat kínált.

Az 1989. június 18-i eredmények Görögországban minden politizáló újságolvasót az 1963. novemberi választásokra emlékeztettek. Akkoriban a Centrum Unió a szavazatok 42,04 százalékával szintén megnyerte a választásokat, de akárcsak most az Új Demokráciának, a parlamenti abszolút többséget nekik sem sikerült megszerezniük. Georgiosz Papandreu akkor,

érezvén, hogy pártja felszálló ágban van, némi tanakodás és párton belüli vita után rávette a királyt az választások azonnali kiírására. A taktika bevált. Az 1964 februárjában megismételt erőpróbán a Centrum Unió három hónap alatt több mint tíz százalékkal növelte szavazatarányát, s fölényes győzelmet aratott.

Világos, hogy az Új Demokrácia számára rendkívül csábító lehetett utánozni ezt a manővert, annál is inkább, mivel jelenlegi vezetője tevékeny részt vállalt az akkori sikerben is. A konzervatívok ezért, feladva az egypárti kormányzásra vonatkozó kezdeti elképzeléseiket, az újbóli választások mihamarabbi lebonyolításába vetették minden reményüket.

Ennek a megoldásnak azonban az Új Demokrácia szempontjából komoly hátránya is volt. A miniszterek büntetőjogi felelőségét szabályozó rendelkezések ugyanis a kormánytagok hivatali tevékenységi körében elkövetett törvénysértések elévülési határidejéül a szolgálati időt követő parlamenti ciklus végét jelölik meg. Ennek következtében a választások azonnali kiírása – vagy ami ezzel egyenértékű, az 1989. június 18-án választott új parlament feloszlata – a Paszok gyanúba keveredett volt minisztereit automatikusan mindenfajta büntetőjogi felelősségrevonás alól mentesítette volna. Érthető, hogy a konzervatívok nem akarták elmulasztani azt a lehetőséget, hogy legfőbb politikai ellenfeleiket a vádlottak padjára ültessék. Olyan megoldásra volt tehát szükség, amely a választások gyors lebonyolítása mellett, a felelősségrevonás lehetőségét is fenntartotta volna.

Furcsa pár – görögül

Így született meg az elmúlt negyven év legváratlanabb pártpolitikai döntése: az Új Demokrácia a kommunisták vezetete baloldallal kormányzati együttműködésre lépett! A megállapodás politikai szenzációnak számított, hiszen az 1946-49-es polgárháborúban szemben álló felek, illetve azok politikai örökösei kötöttek egymással egyezséget. Hatása ezért messze túlmutat egy egyszerű, ráadásul eleve csak 3-4 hónaposra tervezett kormánykoalíció szokásos keretein. Ezzel a nem várt gesztussal zárult le az az 1974-ben kezdődött folyamat, amelynek során a korábbi ellenségek lassan politikai ellenfelekké, sőt koalíciós partnerekké szelídültek. E tény jelentőségét nehéz lenne túlbecsülni. Más kérdés persze, hogy az egyezményt megkötő pártok indítékairól mit gondolunk.

A felek természetesen fennkölt célokról, nemzeti megbékélésről és erkölcsi megtisztulásról szónokoltak. Senki előtt sem volt azonban titok, hogy a megállapodás nem e magasztos elvek jegyében, hanem jól felfogott érdekből s végiggondolt politikai számításból született.

A közös kormányzás egyetlen valódi célja a Paszok összeroppantása volt. Az Új Demokrácia ettől – nyolcéves szünet után – a kormányzati hatalom megszerzését, a baloldal pedig több évtizedes álmának magvalósulását, a balközép szavazók meghódítását s ezzel választási befolyásának megduplázását remélte. A teljességgel összeegyeztethetetlen, egyfelől a privtizációpárti, szigorú takarékossgot, valamint megszorításokat kilátásba helyező, másfelől a keresletélénkítést, a bérindexálás kiterjesztését követelő pártprogramokat tudatosan félretették.

A közös kormányprogram legfontosabb s tulajdonképpen egyetlen konkrét eleme az előző egy év során kipattant botrányok s a beléjük keveredett miniszterek szerepének teljes igazságügyi feltárása volt. Mindez szinte teljességgel kitöltötte a belpolitikai életet, annál is inkább, mivel a miniszterek büntetőjogi felelősségrevonásának beindításáról egy, e célból kiküldött parlamenti vizsgálóbizottság jelentése alapján, csak maga a parlament illetékes dönteni. Magát az eljárást a Legfelsőbb Bíróság elnöke által vezetett 12 tagú különleges bíróság folytathatja le, amelynek tagjait a Legfelsőbb Bíróság tagjai, valamint a fellebbviteli bíróságok elnökei közül a parlament elnöke sorsolás útján választja ki.

Az alkalom szülte koalíció késlekedés nélkül beindította a gépezetet. Júliusban ezért a vizsgálóbizottságok felállítása, augusztusban pedig az általuk lefolytatott előzetes vizsgálatok

álltak a sajtó érdeklődésének homlokterében. Ezek lezárását követően, augusztus végétől szeptember közepéig a politizáló közvélemény a televízió előtt izgulja végig azokat a hajnalig tartó parlamenti vitákat, amelyekben a kormánypártok döntései nyomán végül is eldőlt, hogy Andreasz Papandreu colt miniszterelnök mellett kormányának számos tagjára, a volt miniszterelnök-helyettesre, a pénzügy-, belügy- és nemzetgazdasági miniszterre, több egymást követő közlekedési és hírközlési miniszterre, valamint a pénzügyminiszter-helyettesre egyaránt bírósági felelősségrevonás vár.

Már akkor sejteni lehetett, hogy a különleges bíróság által lefolytatandó vizsgálat hosszú hónapokat vehet igénybe (a perek ma is tartanak), az új kormánykoalíció által keresztülvitt parlamenti döntés ezért a Paszokot rendkívül nehéz helyzetbe hozta. A szocialisták vezérkarának ezúttal nemcsak ellenfeleik politikai bírálatát kellett elviselnie, hanem a folyamatban lévő bírósági vizsgálatok teherével, megbélyegzett vádlottként kellett egy újabb választási kampányban szerepelnie.

Tegyük hozzá mindehhez, hogy a kormányzati hatalom elvesztésével a Paszok már mutatószavazatszerző gesztusokat sem tehetett. Nem csökkenthetett adókat, nem engedhetett el hiteltartozásokat, nem emelhetett nyugdíjakat, és nem rendelhette el 130 ezer paraszt kordedvezményes nyugdíjazását. Nem ígérhetett általános béremelést a közalkalmazottaknak, és véglegesítést 45 ezer próbaidősnek. Nem csökkenthette két hónappal a sorkatonai szolgálat idejét, és nem legalizálhatott utólag több mint 28 ezer engedély nélküli építkezést, ahogy tette mindezt alig néhány hét alatt, a júniusi választásokat közvetlenül megelőző időszakban.

Ennek ellenére a Paszok nem látszott összeomlani. Az 1989. november 5-re kitűzött újabb választásokon egy százalékkal még növelte is korábbi szavazatarányát (40,67 százalékra), amivel ismét sikerült megakadályoznia, a hogy a pozícióján kis mértékben szintén javító Új Demokrácia (46,19 százalék), parlamenti abszolút többséget szerezzen. (A baloldal eredménye 10,97 százalék volt.)

A konzervatívok csalódottsága érthető, a választási eredményekkel azonban a másik két párt sem lehetett teljesen elégedett. A baloldal érzékeny veszteséget szenvedett, a nyolc éven át kormányzáshoz szokott Paszoknak pedig ezúttal is a második hellyel kellett beérnie.

A leginkább figyelemre méltó mégiscsak az volt, hogy június óta szinte semmi sem változott. Az erőviszonyok alig módosultak, a pártok osztályisméltásra ítéltettek. A választók viszont fokozott várakozással s növekvő ingerültséggel figyelték politikusaikat. Ha a pártok ezúttal sem tudnak megegyezni, akkor karácsonykor ismét urnákhoz kellene járulniuk!

S ez még nem minden! A parlamentnek 1990 márciusáig új köztársasági elnököt kell választania, amihez az első fordulóban kétharmados, a második, illetve harmadik fordulóban háromötödös többség szükséges. Ha ez nem lenne meg, s ez nagyon valószínűnek tűnt, akkor ismét általános választásokat kellene kiírni, immár a negyediket tíz hónapon belül!

Ez a perspektíva nyilván senkit sem lelkesített. A pártok ezért a helyzet kellő drámai beállítása, ellentéteik alapos felnagyítása, majd a megegyezés érdekében tett engedményeik jelentős túlértékelése után a legkézenfekvőbb megoldáshoz folyamodnak. Egy köztiszteltben álló pártonkívülinek, a görög jegybank hosszú ideig volt elnökének vezetésével hárompárti kormányt alkottak. Tartós együttműködésre azonban most sem vállalkoztak, megállapodásuk csak ápriliséig szólt.

Diana segítsége – ezúttal nem a mitológiában

A görög szavazópolgárokat 1990. április 8-án (a magyarországi választások második fordulójával egy időben) ismét az urnákhoz szólították. A három egymást követő kampány hatása nem múlt el nyomtanul. A választónak ezúttal már kellett megfontolnia, mit gondol az ország mély erkölcsi, gazdasági és politikai válságáról, valamint a belőle való kilábalás módjairól. Nem kellett mérlegelnie a Paszok esetleges összeomlásának hatását, miként egy

átalakuló baloldal perspektíváját sem. Egyetlen dolgot kellett megfontolnia döntéséhez: akarja-e, hogy az Új Demokrácia végre abszolút parlamenti többséget szerezzen, vagy sem. Fej vagy írás: ilyen egyszerűvé vált a játék s a feldobott érme ezúttal ..., épp az élére esett! A konzervatívok a 300 fős parlamentben a mandátumoknak pontosan a felét szerezték meg.

A kirajzolódó patthelyzetben egy kis jobbközép párt, a Diana segítségével sikerült elkerülni. Egyetlen parlamenti képviselője támogatást ígért egy leendő konzervatív kabinetnek, s így Konsztantinosz Mitsotakis végre megalakíthatta saját egypárti kormányát. Néhány héttel később ugyanaz a képviselő otthagyta pártját, s átlépett az Új Demokráciába, amelynek azóta 151 képviselővel minimális többsége van a parlamentben.

A konzervatívoknak ily módon végre sikerült keresztülvégődniük a Paszok által emelt választási akadályon. Mivel kormányuk stabilitásához az általuk szerzett minimális többség elegendőnek látszik, nagyon valószínű, hogy Konsztantinosz Mitsotakis huzamosabb ideig maradhat a miniszterelnöki poszton.

Társadalmi békéről vagy nyugalomról persze nincs szó. Az országban sztrájkhullám söpört végig 1990 őszén. A taxisok, szemetesek, tömegközlekedési dolgozók megszokott munkabeszüntetése után az év végén a közép- és felsőfokú oktatók léptek sztrájkba. A diákok a kormány oktatási törvénytervezete elleni tiltakozásul elfoglalták az iskolákat, hosszú hetekre lehetetlenné téve ezzel az oktatást. Az országos méretűvé duzzadt, halálos áldozatok is követelő megmozdulásokba az oktatásügyi miniszter is belebukott.

Nem maradtak el a ma már sajnos megszokottnak tekinthető robbantásos merényletek: 1990 decemberében rakétatámadás érte a Közös Piac athéni irodáit, az Öböl-háborúval egy időben pedig valóságos merénylethullám kezdődött el. Tragikus fordulatot vett a Koszkozász-botrány kapcsán folytatott per is. Az egyik fő vádlott a volt miniszterelnök-helyettes, igazságügyi miniszter 1991 áprilisában a tárgyalóteremben rosszul lett és meghalt. Azóta, úgy tűnik, mindenki leginkább feledni szeretné a pert, s megnyugtató gyors lezárásának módjait keresi. Nem kielégítő a görög gazdaság helyzete sem. A külföldi eladósodás, az óriásira duzzadt költségvetési hiány s a kétszámjegyű infláció a Közös Piac vezetőit korábban többször nyilvános bírálatra készítette.

mindezzel azonban a görög belpolitika csupán visszazökkent megszokott kerékvágásába. Bizonyosak lehetünk abban, hogy az 1989 nyarát követő egy év politikai bizonytalansága után az 1990 áprilisában kialakult pártközi erőviszonyok tartósak lesznek. Megerősíteni látszanak e feltevésünket a magyarországgal egy időben lebonyolított helyhatósági választások is, amelyekben az időközben meghozott rendkívül szigorú takarékosági intézkedések és drasztikus áremelések ellenére a kormánypárt semmit sem veszített áprilisi választási befolyásából.

Békévé oldja a politikai emlékezet

A vizsgált időszak legnagyobb meglepetése, hogy ezek a pártközi erőviszonyok alig különböznek az 1985-östől. Az elmúlt két év példátlan politikai viharai alig befolyásolták a nagy pártok választási eredményeit. A Paszok veszteségei például a botrányok ellenére sem haladták meg a kormányzati hatalom gyakorlásában természetes módon megkopott párt népszerűségének magától értetődő csökkenését. Legalább ilyen meglepő a kommunisták vezette baloldal befolyásának rendíthetetlen stabilitása. Se fel, se le. Holott a legutóbbi három választás a Kelet-Európában történetekkel csaknem párhuzamosan zajlott. Az Új Demokrácia sem a botrányoknak köszönhetné júniusi győzelmét. Az élen csupán egyszerű, a parlamentáris demokráciákban mindennapos helycsere történt.

Tény viszont az is, hogy a politikai életet uraló három nagy párt ezt az időszakot választási vesszőfutássá változtatta. Termékeny koalícióra s mindenfajta tartós együttműködésre való képtelenségük a politikai elemzők szigorú bírálatát s választóik

erősödő ingerültségét váltotta ki. Választási eredményeiken azonban ez nem érzékelhető. Ők hárman, az összes szavazatoknak továbbra is folyamatosan több mint 95 százalékát birtokolják. Új erő nem tudott ide betörni, holott jelöltekben nem volt hiány, s ezúttal a választási rendszer sem sújtotta a feltörekvő kis pártokat.

Meghökkenítő, de legalábbis rendkívül figyelemre méltó a pártközi erőviszonyok ilyen mértékű stabilitása. A kérdés ugyanis magától értetődő: hogyan jöhetett létre ilyen merev pártstruktúra egy demokráciában, hogy még az elmúlt két év fürgeteges görögországi és nemzetközi eseményei sem hagytak rajta nyomot?

A politikai elemzők megszokott, egyszerű válaszai nem látszanak kielégítőnek. Nem tartható az a korábban igen népszerű nézet, hogy a nagy pártoknak kedvező többségi választási rendszer tartja egybe valamely politikai tábor szavazóit, mivel az 1989-1990-es választásokat már lényegében arányos választási rendszerben bonyolították le.

Azzal sem intézhetjük el a kérdést, hogy a választók egész egyszerűen megszokták a régit, ilyen rövid idő alatt nem tudnak érdemben reagálni, megszokott választási magatartásukon változtatni. Példa erre a görögországi muzulmán kisebbség esete, amely – élve az arányos választási rendszer adta lehetőségekkel – már az első adandó alkalommal, 1989 júniusában saját független jelöltjét juttatta a parlamentbe.

Még különösebb a pártközi erőviszonyok mai stabilitása az 1974 és 1981 közti időszakban bekövetkezett szembeszökő eltolódások fényében. A Paszok például akkoriban választásról választásra haladva megduplázta választási befolyását, miközben más, szintén a centrum szavazataiért versengő pártok egyik választásról a másikra eltűntek a politikai porondról. A Paszok korábbi sikerét mindenekelőtt annak köszönhetette, hogy magát a hatalmon lévő jobboldal elleni küzdelem élharcosaként, egyedüli letéteményeseként fogadtatta el. A szocialisták leghatásosabb jelszava azt szedte rigmusba, hogy a görög nép tudja és nem felejt, mit jelent s mit képvisel a jobboldal.

Azt is tudja persze, hogy mit jelent a baloldal és centrum – tesszük mi hozzá. Hogy honnan? Hosszú évtizedek tapasztalatából, az együtt vagy egymás ellen folytatott küzdelmek máig élő emlékéből. Ez a politikai emlékezet könnyedén túlélte hét év katonai diktatúráját, s ezért 1974-ben minden külsőség ellenére Görögországban alapvetően nem újrakezdés, hanem a korábbi görög demokráciához való visszatérés történt. A politikai táborok tekintetében Görögország ott folytatta, ahol 1967-ben abbahagyta. A mai parlamenti pártokra a választók úgy tekintenek, mint a katonai diktatúra előtti nagy pártok egyenesági leszármazottaira, s megítélésük szerint ez az egyik legfőbb oka a pártstruktúra meghökkenítő stabilitásának.